

mr Gordana Mitrović, dipl. pravnik

načelnik Službe za opšte poslove Okružnog zatvora u Novom Sadu

LJUDSKA PRAVA KAO TEKOVINA EVROPSKE CIVILIZACIJE

-Evropska konvencija o ljudskim pravima-

Uvodne napomene

Ukoliko vrednost jedne civilizacije merimo uticajem koji je ona imala na razvoj drugih civilizacija, onda možemo reći da vrednost evropske civilizacije u velikoj meri leži u ljudskim pravima. Razvoj ljudskih prava od velikih građanskih revolucija, a tu pre svega mislimo na Francusku revoluciju, do danas, očituje se pre svega u broju ljudskih prava i sloboda koje na evropskom kontinentu danas štite kako pojedinačna nacionalna zakonodavstva tako i zemlje članice Saveta Evrope i Evropske unije zajedno, u okviru ovih dveju organizacija. Tako, polazeći od slobode, jednakosti i bratstva, koje je proklamovala Francuska revolucija i prava na slobodu, jednakost i privatnu svojinu koja je kao neotuđiva prava čoveka zajemčila *Deklaracija o pravima čoveka i građanina*, preko prve i druge generacije koje čine građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava, stižemo čak do treće generacije ljudskih prava, tj. do prava solidarnosti. Broj akata kojima se ljudska prava proklamuju i štite, kao i broj izmena i dopuna koje ih prate i činjenica da se ista prava često štite različitim dokumentima ukazuju na stalan razvoj ljudske svesti u pogledu neophodnosti proklamovanja novih ili još bolje zaštite već proklamovanih prava.

Za potrebe pisanja ovog rada, svoju analizu ćemo usmeriti na delovanje Saveta Evrope na polju zaštite ljudskih prava i sloboda, fokusirajući se pritom pre svega na *Evropsku konvenciju o ljudskim pravima*¹, koja je potpisana još 1950. a stupila na snagu 1953. godine i koja je predstavljala osnov za dalji razvoj ideje o potrebi što bolje i što šire zaštite ljudskih prava, i

¹ Izvorni naziv ove konvencije je *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, ali se vremenom uobičajio naziv *Evropska konvencija o ljudskim pravima*.

donošenje brojnih akata kojima su ustanovljavana nova ili je uspostavljena još bolja zaštita već postojećih prava i sloboda.

Savet Evrope

Savet Evrope je osnovan 1949. godine sa namerom da razvija zajednička i demokratska načela zasnovana na *Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima*. Čini ga 47 zemalja članica, dok 5 zemalja (Kanada, Japan, Vatikan, SAD, Meksiko) ima status posmatrača.

Savet Evrope kao osnovne vrednosti koje štiti i promoviše u traženju jedinstvenih rešenja za zajedničke probleme država članica ističe demokratiju, ljudska prava i kvalitet života. Njegovi ciljevi su stoga:

- da štiti ljudska prava, pluralističku demokratiju i vladavinu zakona
- da unapređuje svest o kulturnom identitetu i raznolikosti Evrope i podstiče njihov razvoj
- da pronalazi zajednička rešenja za izazove s kojima se suočava evropsko društvo, kao što su diskriminacija manjina, ksenofobija, netolerancija, bioetika i kloniranje, terorizam, trgovina ljudima, organizovani kriminal i korupcija, sajber kriminal, nasilje nad decom
- da konsoliduje demokratsku stabilnost u Evropi podrškom političkim, zakonodavnim i ustavnim reformama.

Organi Saveta Evrope su:

- Komitet Ministara, telo koje donosi odluke i koje čine ga ministri inostranih poslova zemalja članica
- Parlamentarna Skupština, savetodavno telo Saveta Evrope, koju čini 318 predstavnika parlamenata zemalja članica
- Kongres lokalnih i regionalnih vlasti
- Evropski sud za ljudska prava i
- Generalni sekretar.

Osnovne aktivnosti Saveta Evrope usmerene su na:

- Omogućavanje svim ljudima podjednako uživanja svih ljudskih prava
- Evropska konvencija o ljudskim pravima* ustanovila je, preko osnivanja Evropskog suda za ljudska prava, jedinstveni i stalni sistem kontrole i zaštite ljudskih prava, dok Poverenik za

Ljudska prava promoviše edukaciju i podizanje nivoa svesti o neophodnosti poštovanja ljudskih prava i nadgleda primenu konvencija i preporuka Saveta Evrope. Takođe, 1993. godine osnovana je Evropska komisija za borbu protiv rasizma i netolerancije, sa ciljem da ispituje efikasnost nacionalnih i međunarodnih instrumenata za borbu protiv rasizma, ksenofobije i anti-semitizma. Dalje, Savet Evrope je, pored osnovne *Evropske konvencije o ljudskim pravima*, u cilju zaštite ljudskih prava usvojio više dokumenata, od kojih možemo izdvojiti:

-*Povelju o regionalnim i jezicima nacionalnih manjina*, usmerenu na promovisanje službene upotrebe tradicionalno neslužbenih jezika u zemljama članicama,

-*Evropska zatvorska pravila*, usmerena na garantovanje prava i sloboda lica lišenih slobode,

-*Evropsku konvenciju o sprečavanju mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja* (1987.), kojom je osnovan Evropski komitet za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT), čije je delovanje usmereno na kontrolu postupanja zemalja članica prema licima lišenim slobode,

-*Konvenciju o ljudskim pravima i biomedicini*, koja predstavlja prvi međunarodni dokument koji za cilj ima borbu protiv zloupotrebe biloških i medicinskih dostignuća. Dodatni protokol ove Konvencije, potpisan 1998. zabranjuje ljudsko kloniranje i

-*Okvirnu konvenciju o zaštiti nacionalnih manjina*, kao prvi multilateralni pravni instrument za zaštitu prava pripadnika nacionalnih manjina, koji štiti jednakost pripadnika nacionalnih manjina pred zakonom, očuvanje kulture, religije, nacionalnog identiteta, jezika i tradicije nacionalnih manjina, kao i upotrebu njihovih jezika i pisama i slobodan pristup medijima.

- Izgradnju demokratije

Savet Evrope potpomaže izgradnju i očuvanje demokratije u zemljama članicama pre svega putem Komisije Saveta Evrope za demokratiju putem prava, koja pruža pravnu pomoć vezanu za razvoj demokratskih institucija u zemljama članicama, *Evropske povelje o lokalnim samoupravama* i *Opšta konvencija o prekograničnoj saradnji između teritorijalnih zajednica ili vlasti*, koja predstavlja pravni okvir za saradnju u regionalnom razvoju i zaštiti životne sredine i pomoć prilikom prirodnih katastrofa.

- Zaštitu socijalnih prava

Evropska povelja o socijalnim pravima, koja čini deo *Evropske konvencije o ljudskim pravima*, štiti pravo na rad, profesionalno usavršavanje, pravičnu naknadu za rad, radne uslove, socijalnu pomoć i osiguranje, kao i sindikalno udruživanje. Dopunom Povelje, usvojenom 1996. godine

pojačane su mere usmerene na postizanje ravnopravnosti polova i pristojnih uslova stanovanja. Pritom, Evropski komitet za socijalnu koheziju prati razvoj strategije Saveta Evrope za socijalnu koheziju i primenu ove strategije u zemljama članicama.

- Zaštitu građana

Evropskom konvencijom o suzbijanju terorizma uspostavljena su pravila za izručivanje osumnjičenih za terorizam, *Konvencijom Saveta Evrope o akciji protiv trgovine ljudima* štite se žrtve trgovine ljudima i kažnjavaju počinioci, a ustanovljeni su i mehanizmi za kontrolu primene ove Konvencije u zemljama članicama. Savet Evrope je takođe usvojio *Krivičnopravnu i građanskopravnu konvenciju o korupciji* i formirao GRECO (Group of States Against Corruption - Grupa država protiv korupcije) koja nadgleda primenu navedene Konvencije. Nadalje, Konvencija i borbi protiv sajber kriminala predstavlja prvi međunarodnopravni akt usmeren na sprečavanje zloupotreba kompjuterskih mreža.

- Kulturno i prirodno nasleđe

U oblasti zaštite kulturnih prava i prava na prirodno nasleđe, Savet Evrope je usvojio *Evropsku konvenciju o kulturi*, *Konvenciju o zaštiti arhitektonskog nasleđa Evrope*, *Konvenciju o zaštiti arheološkog nasleđa Evrope*, *Konvenciju o konzervaciji evropske divljine i prirodnog nasleđa*, i *Evropsku konvenciju o pejzažima*.

- Obrazovanje za demokratsko građanstvo

Savet Evrope kontinuirano sprovodi programe za promovisanje ljudskih prava i građanskog društva, učenja istorije i jezika, evropski orjentisanog srednjeg obrazovanja, što šireg pristupa visokom obrazovanju, mobilnosti studenata i priznanja kvalifikacija. U tom cilju osnovan je Evropski centar za mlade i usvojene su *Evropska konvencija o nasilju među navijačima* i *Anti-doping konvencija*.

- Parcijalni sporazumi

Praksa Saveta Evrope je, pored ustanovljavanja i zaštite ljudskih prava putem konvencija koje usvajaju sve zemlje članice, takođe i potpisivanje parcijalnih sporazuma kojima se pojedine države, uz saglasnost ostalih, angažuju na ostvarivanju zajedničkih interesa. Najznačajnijim od ovih sporazuma su osnovani:

-Banka Saveta Evrope za razvoj, čiji zadatak je finansiranje zbrinjavanja stanovništva, nalaženja poslova i stvaranja socijalne infrastrukture u ekonomski nerazvijenim područjima, kao i pomoći izbeglicama i žrtvama prirodnih katastrofa,

- Evropski centar za globalnu međuzavisnost i solidarnost (Sever-Jug Centar), koji pospešuje saradnju između zemalja severne i južne Evrope i povezuje vlasti, lokalne samouprave i nevladine organizacije zemalja članica,
- Evropska Farmakopeja-organizacija koja uspostavlja standarde kvaliteta lekova koji se proizvode i zemljama članicama,
- Grupa Pompidu, evropski forum koji na multidisciplinarnan način tretira trgovinu drogama i njihovu zloupotrebu,
- Eurimaž, fond za podršku razvoju evropskog filma,
- Evropska audiovizuelna opservatorija, koja profesionalcima iz oblasti audiovizuelne industrije pruža informacije o televiziji, filmu i multimedijima, tržištu audiovizuelnih sredstava, njegovim pravnim okvirima i finansiranju i
- Evropski centar za moderne jezike, u kome se obučavaju predavači, autori jezičkih priručnika i eksperti za jezičke programe.

- Kampanje koje se vode širom Evrope

Na samitu predsednika i premijera zemalja članica Saveta Evrope, održanom u Varšavi 2005. godine, potpisana je deklaracija i usvojen akcioni plan budućih aktivnosti Saveta Evrope. Na osnovu toga pokrenute su tri kampanje koje će se u narednom periodu sprovoditi širom Evrope i to: *Deca i nasilje-izgradnja Evrope za decu i sa decom*, *Svi različiti-svi jednaki-evropska omladinska kampanja za promociju različitosti, ljudskih prava i participacije* i *Suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici*.

Evropska konvencija o ljudskim pravima

Izvorna verzija Konvencije, pod nazivom *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, potpisana je u Rimu 4. novembra 1950. godine, a stupila je na snagu 3. septembra 1953. godine. Tekst Konvencije je objavljen na engleskom i francuskom jeziku, a kasnije je preveden na 30 jezika. Konvenciju su ratifikovale sve zemlje članice Saveta Evrope. Štaviše, njena ratifikacija predstavlja uslov za članstvo u ovoj organizaciji.²

² Srbija i Crna Gora je ratifikovala Konvenciju 03. marta 2004. godine, a zakon o ratifikaciji je objavljen u "Službenom listu SCG-Međunarodni ugovori", br. 9/2003, 5/2005 i 7/2005.

Osnov za donošenje Konvencije dao je Statut Saveta Evrope usvojen 5. maja 1949. godine, a član 3. ovog akta izričito nalaže da svaka država članica Saveta Evrope mora prihvatiti princip vladavine prava i prava svih osoba pod njenom jurisdikcijom na uživanje ljudskih prava i osnovnih sloboda i iskreno i aktivno saradivati na ostvarivanju ciljeva Saveta. U svojoj preambuli Konvencija se poziva na *Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima*, koju su dve godine ranije usvojile Ujedinjene nacije. Tekst Konvencije je kasnije menjan i dopunjavan protokolima, tako da se njen tekst danas sastoji iz preambule, osnovnog teksta i 13 protokola.³ Prvi deo Konvencije (od čl. 2. do čl. 18.) sadrži odredbe o pravima i slobodama, drugim delom (čl. 19-51.) je uređen Evropski sud za ljudska prava, dok se u trećem delu (čl. 51-59.) nalaze odredbe proceduralnog tipa, a vezane su za primenu konvencije, njenu ratifikaciju, otkazivanje i sl. Za potrebe ovog rada svoju pažnju ćemo zadržati pre svega na odredbama prvog dela Konvencije i protokola kojima su uređena prava i slobode.

U ustanovljavanju i zaštiti prava i sloboda Konvencija polazi od prava na život i u čl. 2. kaže da je pravo na život svake osobe zaštićeno zakonom i da niko ne može biti lišen ovog prava, izuzev u slučaju izvršenja presude suda kojom je osuđen za zločin za koji je ova kazna predviđena zakonom ili kada lišenje proističe iz upotrebe sile koja je apsolutno nužna radi odbrane nekog lica od nezakonitog nasilja, radi zakonitog hapšenja ili sprečavanja bekstva lica lišenog slobode, ili prilikom preduzimanja zakonitih mera za suzbijanje nereda ili pobune. U zaštiti prava na život vremenom se otišlo i korak dalje, pa je tako Protokolom br. 6 iz 1983. godine ukinuta smrtna kazna, osim za vreme ratnog stanja ili neposredne ratne opasnosti, da bi Protokolom br. 13 iz 2002. godine bilo proklamovano ukidanje smrtne kazne u svim okolnostima, i u ovom slučaju ukinuto čak i važenje čl. 57. Konvencije koji državi članici ostavlja mogućnost da stavi rezervu na odredbu Konvencije u obimu u kome neki zakon koji je na snazi na njenoj teritoriji nije u saglasnosti sa tom odredbom.

Član 3. Konvencije predviđa da niko ne može biti podvrgnut mučenju ili nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju, a savet Evrope je u zaštiti ovog prava otišao i korak dalje usvajanjem *Evropske konvencije o sprečavanju mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja* i osnivanjem *Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja*, koji u svojim godišnjim izveštajima uspostavlja standarde koji su obavezujući za države članice. Član 4. Konvencije zabranjuje

³ Protokol br. 14 je potpisan, ali će stupiti na snagu kada ga budu ratifikovale sve zemlje članice.

ropstvo, ropski položaj i prinudni ili obavezni rad, osim u slučaju kada je taj rad uobičajen u sklopu lišenja slobode (koje pritom mora biti u skladu sa članom 5. koji štiti pravo na slobodu) ili tokom uslovnog otpusta, kada se on obavlja u sklopu vojne službe ili, zbog prigovora savesti, zamenjuje vojnu obavezu, kada se rad zahteva u slučaju krize ili nesreće koja pretili opstanku ili dobrobiti zajednice ili, na kraju, kada se radi o službi koja čini sastavni deo građanskih dužnosti.

Član 5. je najobimniji član Konvencije i posvećen je pravu na slobodu i sigurnost. Svako, određuje Konvencija, ima pravo na slobodu i bezbednost ličnosti i niko ne može biti lišen slobode osim u tačno navedenim slučajevima⁴ i u skladu sa zakonom propisanim postupkom. Svako ko je uhapšen mora odmah, na jeziku koji razume, biti obavešten o razlozima za hapšenje i optužbama protiv njega, mora bez odlaganja biti izveden pred sudiju ili drugo zakonom određeno službeno lice i ima pravo da mu se sudi u razumnom roku ili da bude pušten na slobodu do suđenja. Svako ko je lišen slobode, predviđa Konvencija, ima pravo da pokrene postupak u kome će sud hitno ispitati zakonitost lišenja slobode i naložiti puštanje na slobodu ako je lišenje bilo nezakonito, kao i utuživo pravo na naknadu u slučaju nezakonitog lišenja slobode. Protokolom br. 4 iz 1963. godine ustanovljena je zabrana izricanja kazne zatvora zbog duga, tj. niko se ne može lišiti slobode samo zato što nije u stanju da ispunji ugovornu obavezu.

Članom 6. je utvrđeno pravo na pravično suđenje. Naime, svako o čijim se građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega odlučuje pred sudom, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku, pred nezavisnim i nepristrasnim sudom. Presuda se izriče javno, ali se štampa i javnost mogu isključiti u interesu morala, javnog reda ili nacionalne bezbednosti, kada to zahtevaju interesi maloletnika ili zaštita privatnog života stranaka ili kada bi javnost mogla da naškodi interesima pravde. Svako ko je optužen za krivično delo, smatra se nevinim dok se njegova krivica ne dokaže na osnovu zakona i u postupku ima pravo da: u najkraćem mogućem roku, detaljno i na jeziku koji razume, bude obavešten o prirodi i razlozima za optužbu protiv njega, da ima dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane, da se brani lično ili putem branioca koga sam izabere ili, ako nema dovoljno sredstava

⁴ u slučaju zakonitog lišenja slobode na osnovu presude nadležnog suda, u slučaju zakonitog lišenja slobode zbog neizvršenja sudske odluke ili radi ispunjenja neke obaveze propisane zakonom, u slučaju zakonitog lišenja slobode radi privođenja lica pred nadležnu sudsku vlast zbog opravdane sumnje da je izvršilo krivično delo ili da bi se predupredilo izvršenje krivičnog dela ili bekstvo po njegovom izvršenju, u slučaju lišenja slobode maloletnog lica na osnovu zakonite odluke u svrhu vaspitnog nadzora ili privođenja nadležnom organu, u slučaju zakonitog lišenja slobode da bi se sprečilo širenje bolesti, kao i zakonitog lišenja slobode duševno poremećenih lica, alkoholičara, uživalaca droga, ili skitnica, i u slučaju zakonitog lišenja slobode lica da bi se sprečio njegov neovlašćeni ulazak u zemlju, ili lica protiv koga se preduzimaju mere u cilju deportacije ili ekstradicije.

da plati pravnu pomoć, da ovu pomoć dobije besplatno kada interesi pravde to zahtevaju, da ispituje svedoke protiv sebe i da se obezbedi prisustvo i saslušanje svedoka u njegovu korist pod istim uslovima koji važe za one koji svedoče protiv njega, kao i da dobije besplatnu pomoć prevodioca ako ne razume ili ne govori jezik postupka. Protokolom br. 7 iz 1984. godine zajemčeno je pravo svakome ko je osuđen za krivično delo da njegovu osudu ili kaznu preispita viši sud. Ovo pravo, predviđa Protokol, može biti ograničeno kada je reč o delima manjeg značaja, a koja su određena zakonom ili kada je u prvom stepenu sudio najviši sud ili je lice bilo osuđeno na osnovu žalbe na oslobađajuću presudu. Dalje, ovim Protokolom je predviđeno da lice, koje je bilo pravnosnažnom presudom osuđeno zbog krivičnog dela, a presuda je kasnije bila ukinuta ili je lice pomilovano jer nova ili novootkrivena činjenica neosporno ukazuje na to da se radilo o sudskoj grešci, ima pravo na naknadu štete zbog kazne pretrpljene na osnovu takve presude, izuzev ako se ne dokaže da je ono bilo i samo odgovorno što nepoznata činjenica nije na vreme otkrivena. Takođe, nikome se ne može ponovo suditi, niti može biti ponovo kažnjen u krivičnom postupku u nadležnosti iste države za delo zbog koga je već bio pravnosnažno oslobođen ili osuđen u skladu sa zakonom i krivičnim postupkom te države. Postupak se može ponovo otvoriti u skladu sa zakonom i krivičnim postupkom date države, ako postoje dokazi o novim ili novootkrivenim činjenicama ili ako je u ranijem postupku došlo do bitne povrede koja je mogla da utiče na njegov ishod. Ove odredbe, kao i odredbe vezane za ukidanje smrtne kazne ne mogu se staviti van snage na osnovu člana 15. Konvencije koji predviđa da svaka država članica u doba rata ili druge javne opasnosti koja pretila opstanku nacije, može da preduzme mere koje odstupaju od njenih obaveza po Konvenciji i to u najnužnijoj meri koju iziskuje hitnost situacije, s tim da te mere ne budu u suprotnosti sa drugim obavezama države članice prema međunarodnom pravu.

Član 7. Konvencije predviđa da se niko ne može smatrati krivim za krivično delo izvršeno činjenjem ili nečinjenjem koje, u vreme kada je izvršeno, nije predstavljalo krivično delo po unutrašnjem ili međunarodnom pravu. Takođe, ne može se izreći kazna strožija od one koja je bila propisana u vreme kada je krivično delo izvršeno. Ipak, ovo pravilo poznaje izuzetak, a to je da ono ne utiče na suđenje i kažnjavanje nekog lica za činjenje ili nečinjenje koje se u vreme izvršenja smatralo krivičnim delom prema opštim pravnim načelima koja priznaju civilizovani narodi.

Dalje, Konvencija štiti pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, doma i prepiske i to tako što predviđa da se javne vlasti neće mešati u vršenje ovog prava, sem ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno radi zaštite interesa nacionalne ili javne bezbednosti, ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, kao i radi zaštite prava i sloboda drugih.

Sloboda misli, savesti i veroispovesti je zajemčena članom 9. Konvencije koji određuje da svako ima pravo na slobodu misli, savesti i veroispovesti i ovo pravo uključuje i slobodu promene vere ili ubeđenja i slobodu čoveka da, sam ili sa drugima, javno ili privatno, ispoljava veru. Ova sloboda se može ograničiti samo kada je to propisano zakonom i kada je neophodno u interesu javne bezbednosti, radi zaštite javnog reda, zdravlja ili morala ili prava i sloboda drugih.

Konvencija nadalje jemči slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posedovanja sopstvenog mišljenja, primanja i saopštavanja informacija i ideja bez mešanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovo pravo može biti ograničeno u slučajevima u kojima i pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života i sloboda misli, savesti i veroispovesti, a član 10. Konvencije koji garantuje ovo pravo, ne sprečava države članice da zahtevaju dozvole za rad televizijskih, radio i bioskopskih preduzeća. Takođe, ovaj član predviđa i mogućnost da se sloboda izražavanja može ograničiti i u cilju zaštite ugleda ili prava drugih i sprečavanje otkrivanja obaveštenja dobijenih u poverenju ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

Članom 11. garantuje se sloboda mirnog okupljanja i udruživanja sa drugima, uključujući pravo osnivanja sindikata i učlanjivanje u njega radi zaštite svojih interesa. Konvencija dozvoljava ograničavanje ovog prava iz istih razloga kao i ograničavanje slobode misli, savesti i veroispovesti i članom 11. se ne sprečava zakonito ograničavanje ove slobode pripadnicima oružanih snaga, policije ili državne uprave.

Član 12. štiti pravo na sklapanje braka. Konvencija predviđa da muškarci i žene odgovarajućeg uzrasta imaju pravo da stupaju u brak i zasnivaju porodicu u skladu s unutrašnjim zakonima koji uređuju vršenje ovog prava, dok se Protokolom br. 7 štiti jednakost supružnika. Naime, Protokol predviđa da su supružnici ravnopravni u pogledu građanskopravnih prava i obaveza i u svom odnosu prema deci. Ovom odredbom se države ne sprečavaju da preduzimaju neophodne mere u interesu dece.

Konvencija dalje garantuje pravo na delotvoran pravni lek, tj. svako kome su povređena prava i slobode predviđeni ovom Konvencijom, ima pravo na delotvoran pravni lek pred nacionalnim vlastima, i to bez obzira da li su prava i slobode povredila službena lica.

Član 16. zabranjuje diskriminaciju prilikom uživanja prava i sloboda koje garantuje Konvencija, i to diskriminaciju po bilo kom osnovu kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, veroispovest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili status. Protokolom br. 12 iz 2000. godine ovo pravo je još jednom potvrđeno, s tim što se naglašava da diskriminaciju ni prema kome ne smeju vršiti javne vlasti. Takođe, u preambuli ovog protokola potvrđuje se da načelo nediskriminacije ne sprečava potpisnice da preduzimaju mere radi unapređenja pune i stvarne jednakosti, pod uslovom da postoji objektivno i razumno opravdanje za ovakve mere.

Protokolom iz 1952. godine štiti se pravo na imovinu. Svako pravno i fizičko lice ima pravo na neometano uživanje svoje imovine i niko ovog prava ne može biti lišen osim u javnom interesu i pod uslovima predviđenim zakonom i opštim načelima međunarodnog prava. Pritom se ne utiče na pravo države da primenjuje zakone koje smatra potrebnim da bi regulisala korišćenje imovine u skladu sa opštim interesima ili obezbedila naplatu poreza ili kazni.

Istim Protokolom garantuje se i pravo na obrazovanje, pri čemu su države članice dužne da poštuju pravo roditelja da obezbede obrazovanje i nastavu koji su u skladu sa njihovim filozofskim i verskim uverenjima, i pravo na slobodne izbore, tj. države članice se obavezuju da u primerenim vremenskim razmacima održavaju slobodne izbore tajnim glasanjem, pod uslovima koji obezbeđuju slobodno izražavanje mišljenja naroda pri izboru zakonodavnih tela.

Protokol br. 4 garantuje slobodu kretanja i to tako što utvrđuje da svako ko se zakonito nalazi na teritoriji jedne države ima, na toj teritoriji, pravo na slobodu kretanja i izbora boravišta. Svako je slobodan da napusti bilo koju zemlju, uključujući i sopstvenu i ova prava se ne mogu ograničiti, osim u skladu sa zakonom i u slučaju da to zahtevaju nacionalna bezbednost, javna sigurnost i javni poredak, sprečavanje kriminala, zaštita zdravlja i morala ili zaštita javnog interesa u demokratskom društvu i prava i sloboda drugih. Istim Protokolom zabranjuje se i proterivanje sopstvenih državljana i to tako što niko ne može biti proteran s teritorije države čiji je državljanin niti može biti lišen prava da uđe na teritoriju te države.

Prava stranaca su uređena Protokolima br. 4 i 7 i to na taj način da se Protokolom br. 4 zabranjuje kolektivno proterivanje stranaca, dok se Protokolom br. 7 uređuje postupak

proterivanja stranaca u slučaju da do ovoga dođe na osnovu zakonite odluke. Stranac koji zakonito boravi na teritoriji jedne države ne može se iz nje proterati osim na osnovu odluke donete na osnovu zakona i u tom slučaju ima pravo da iznese razloge kojima osporava proterivanje, da se njegov slučaj preispita i da u tu svrhu bude zastupljen pred nadležnim organom ili licem koje taj organ odredi. Pritom, stranac može biti proteran i pre nego što iskoristi ova svoja prava, ako je njegovo proterivanje neophodno u interesu javnog reda ili nacionalne bezbednosti. Uz to, i pre usvajanja ovih protokola, sama Konvencija je predvidela da se nijedna odredba članova posvećenih slobodi izražavanja, slobodi okupljanja i udruživanja i zabrani diskriminacije neće tumačiti tako da sprečava države članice da ograničavaju političku delatnost stranaca.

Zaključna razmatranja

Ukoliko vrednost jedne civilizacije merimo uticajem koji je ona imala na razvoj drugih civilizacija, onda možemo reći da vrednost evropske civilizacije u velikoj meri leži u ljudskim pravima. Razvoj ljudskih prava od velikih građanskih revolucija, a tu pre svega mislimo na Francusku revoluciju, do danas, očituje se pre svega u broju ljudskih prava i sloboda koje pravni poreci u Evropi štite, a koja su u svoju zaštitu uzele i Ujedinjene nacije svojom *Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima* iz 1948. godine. Tako, polazeći od slobode, jednakosti i bratstva, koje je proklamovala Francuska revolucija, preko prve i druge generacije koje čine građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava, stižemo čak do treće generacije ljudskih prava, tj. do prava solidarnosti. O značaju koji zemlje Evrope, a pre svega zemlje članice Evropske unije pridaju danas ljudskim pravima govori i broj dokumenata koje su one potpisale i ratifikovale. Broj akata kojima se ljudska prava proklamuju i štite, kao i broj izmena i dopuna koje ih prate i činjenica da se ista prava često štite različitim dokumentima ukazuju na stalan razvoj ljudske svesti u pogledu neophodnosti proklamovanja novih ili još bolje zaštite već proklamovanih prava. "Ljudska prava, demokratija i mir jesu tri ključna momenta istorijskog razvoja: bez ljudskih prava, priznatih i šticećenih, nema demokratije; bez demokratije nema minimalnih uslova za mirno rešavanje konflikata. Drugim rečima, demokratija je građansko društvo, a podanici postaju građani kada im se priznaju neka osnovna prava; mir će biti stabilan i

biće mir koji nema rat za alternativu, samo onda kada oni ne budu građani ove ili one države, nego sveta.”⁵

Pravni instrumenti za zaštitu ljudskih prava slični evropskim danas se mogu naći i u međudržavnim ugovorima, konvencijama i protokolima koji važe na drugim kontinentima, pre svega američkom, ali i afričkom i azijskom. Stoga, savremeno doba, koristeći se nazivom jednog od mnogobrojnih dela koja je ovoj temi posvetio italijanski mislilac Norberto Bobbio, slobodno možemo nazvati DOBOM PRAVA, ili, preciznije dobom ljudskih prava. A evropski kontinent njihovom kolevkom.

⁵ Norberto Bobbio: *L'eta dei diritti*, Torino, 1997, omot.